

РЕЦЕНЗИЯ

От проф. Соня Колева Тончева, дм
Ръководител Катедра „Здравни грижи”, ФОЗ, МУ – Варна
Председател на Национален съвет по качество към БАПЗГ

Член на Научното жури, съгласно Заповед на Ректора на Медицински университет Плевен

Относно: Дисертационен труд на тема „УПРАВЛЕНИЕ НА РЕСУРСА ВРЕМЕ НА РЪКОВОДНИТЕ КАДРИ ПО ЗДРАВНИ ГРИЖИ В ЛЕЧЕБНИТЕ ЗАВЕДЕНИЯ” на гл. ас. **Макрета Тодорова Драганова** за присъждане на образователна и научна степен „Доктор” в област „Здравеопазване и спорт”; професионално направление Медицина 7.1.; научна специалност „Социална медицина и организация на здравеопазването и фармацията”. Научни ръководители: проф. Тони Йонков Веков, дмн и доц. д-р Силвия Александрова-Янкуловска, дм – МУ Плевен.

Данни за процедурата

Със Заповед № 267/ 21.02.2012г. на Ректора на Медицински университет – Плевен гл. ас **Макрета Тодорова Драганова** е зачислена като докторант на самостоятелна подготовка по за придобиване на образователна и научна степен „доктор” по научна специалност „Социална медицина и организация на здравеопазването и фармацията”, професионално направление 7.1. Медицина към Катедра „Медицинска етика, управление на здравните грижи и информационни технологии” на Медицински университет – Плевен. Представен е протокол за успешно издържан изпит за кандидатски минимум по Социална медицина и организация на здравеопазването и фармацията от 27.05.2013г., съгласно Заповед № 957/14.05.2013г. на Ректора на МУ - Плевен

На основание чл.26, ал.1,2,3 от ППЗРАСРБ и чл.41 от Правилника за развитие на Академичния състав в МУ – Плевен, Решение на ФС на ФОЗ, Протокол №2 /18. 09. 2013г. и съобразно готовността и за публична защита **Макрета Тодорова Драганова** е отчислена с право на защита със Заповед №1886/19.09.2013г. на Ректора на Медицински университет – Плевен. Дисертационният труд е одобрен и предложен за публична защита на Разширен катедрен съвет на Катедра „Медицинска етика, управление на здравните грижи и информационни технологии” в Медицински университет Плевен с протокол №36/06.07.2013 година.

Биографични данни и кариерно развитие

Гл. ас. **Макрета Тодорова Драганова** след придобиване на полувисше медицинско образование по специалност „Медицинска сестра – общ профил” работи като редова медицинска сестра в Неврохирургично отделение на УМБАЛ – Плевен, през периода 1988 -1996 г. От 1996 година започва преподавателската си кариера в Медицински колеж - Плевен като преподавател по практика в специалност „Медицинска сестра”. По късно през 1998 година става асистент в Катедра „Медицинска етика, управление на здравните грижи и информационни технологии”, а по – късно е избрана за главен асистент. Придобива последователно образователните степени – ПМИ Плевен – базова степен медицинска сестра (1985 - 1987 г.), Югозападен университет Благоевград – инженер – педагог (1991 -1996), МУ град София – специалност „Медицинска педагогика”, в МУ град Плевен, ФОЗ - придобива

магистърска степен по специалност „Здравни грижи“ (2001 – 2003г.) .Непрекъснато е раширявала теоретичната си и практическа подготовка чрез участия в различни форми на СДО (курсове и семинари), които са и помогнали да оформи управленските и преподавателските си умения – „Сестринска диагноза (2004), „Обществено здраве в сестринството“ (200), „Контрол и ограничаване на употребата на тютюневи изделия в лечебните и здравни заведения в Република България (2005), Методология на научно – изследователската работа (2007), системи за управление на качеството, вътрешни одитори“ (2008), Основи на педагогиката“ (2009) и др. През периода 2006 – 2008 гл. ас **Макрета Тодорова Драганова** е провела обучение в Европейската академия за сестрински науки в колаборация с Университета в Йорк (Маастрийд, Дъблин, Турку) – лятно докторантско училище.Посещавала е курсове в чужбина – Атина, Гърция, както и курсове в България с международно участие на лектори в областта на мениджмънта и обучението.

Обща характеристика на дисертационният труд

Дисертационният труд, разработен от гл. ас **Макрета Тодорова Драганова** е в обем от 149 стандартни страници и е онагледен с 22 таблици, 32 фигури. Приложенията са 8 и съдържат анкетни карти за изследваните групи, учебни програми предложени от авторката, внедрени в обучението на специалност „Управление на здравни грижи“ с ОКС „Магистър“, класификации на дейностите на старши и главни медицински сестри и др. Книгоописът съдържа 205 позиции от които 141 на кирилица и 64 на латиница.

Оценка на актуалността на темата

Разработената от М. Драганова тема е изключително актуална към настоящия момент, когато се търсят пътища и се анализират ресурсите, с които разполага здравната система. Авторката е проучила важен ресурс какъвто е времето, който често е пренебрегван от управленския състав, ръководещ дейностите на здравните професионалисти. Много повече се анализират финансови, материални и човешки ресурси като се пропуска времето когато се търсят пътища за ефективно управление и повишаване на качеството на здравните грижи. Времето е особен ресурс със своите специфични характеристики, които докторантката много правилно е оценила и изследвала, така че да се трансформират в резултати, отнесени към повишаване на ефективността и качеството на здравните грижи. Проучено е мнението на здравните професионалисти относно съществуващи бариери за ефективно управление на времето. Потърсено е мнението на експерти, редови професионалисти по здравни грижи, пациенти. Съпоставено е мнение по еднакви въпроси на различните изследвани групи. Практически изказаното мнение на пациентите е атестат за качеството на работа на здравните професионалисти и оценка на качеството на предоставените здравни грижи.

Актуалността на разработената дисертация се подчертава и от обхвата на проучването –обхванати са Медицински управители на лечебни заведения (висше ниво мениджмънт), Ръководители на здравните грижи на средно ниво (координиращ мениджмънт) - Главни медицински сестри на съответните 14 лечебни заведения; Ръководители на здравните грижи на оперативно ниво - старши медицински сестри, лаборанти, акушерки и др., Редови персонал в клиниките, Пациенти от 14 многопрофилни болници за активно лечение, от които седем областни болници (в т.ч. една университетска болница) и седем общински болници в Северна България.

Авторката е положила усилие на базата на продължителния си педагогически опит в подготовката на управленски кадри да предложи въвеждане на тематичен курс „Управление на времето”, като форма на СДО. **Актуално звучи** предложеният универсален алгоритъм за **ефективно управление на времето на ръководителите по здравни грижи**, който предполага усъвършенстване и адаптиране към конкретна ситуация. Практическата значимост на предложеният алгоритъм се обосновава от включените методи и средства/стратегии, които могат да се прилагат за успешното справяне с всяка от дейностите, изпълнявани от здравните професионалисти .

Литературен обзор

Литературният обзор е разработен в обем от 42 страници, структуриран в I глава „Състояние на проблема”. В обзора са формулирани няколко рубрики, основните от които се отнасят до „Развитие на концепцията за управлението на времето”, „Ефективното управление като фактор за повишаване на качеството”, „Характеристики на ресурса „време”, „Главни препятствия за ефективно управление на времето”, „Единен седем-стъпков подход за ефективно управление на времето”. Направени са изводи от литературния обзор. Този подход показва оригиналност на авторката, тъй като разглеждания проблем е малко обсъждан у нас и е необходимо по – обстойно и детайлно проучване на различни източници, визиращи проблема за времето като ресурс на ръководните кадри по здравни грижи.

За разработването на литературния обзор авторката се опира на 205 позиции от които 141 на кирилица и 64 на латиница. Структурата на литературния обзор и стилово оформление показват уменията на Макрета Драганова да борава с литературни източници и да изразява собствено мнение по темата на дисертацията.

Постановка на научното проучване

На базата на обстойно разработеният литературен обзор успешно са изведени целта, задачите, хипотезите и са предвидени методите за научното им доказване. Авторката е приложила разнообразни методи, които гарантират достоверност на получените резултати. Инструментариумът (анкетни карти и дневници) е собствено разработен и възприет и гарантира надеждност на приложените методи. Данните са обработени с подходящи статистически методи. Формирана е извадка от 658 респонденти, разпределени в четири групи.

Анкетен метод. Използвани са два вида анкетни карти: за ръководителите по здравни грижи (ГРЗГ и СРЗГ) и за редови персонал; за пациенти.

Анкетните карти са одобрени от Комисията по етика на научно-изследователската дейност при Медицински Университет – Плевен.

- **Анкетно проучване сред професионалисти по здравни грижи**
Информацията е набрана чрез специална изработена за целите на проучването анкетна карта от 4 части, отразяващи адаптирани въпросници на Roseman, Friedman, Norville и M. Raffoni.
- **Анкетно проучване сред пациенти.** Анкетната карта за пациентите включва 15 затворени въпроса, от които 12 са свързани с удовлетвореността на изследваните лица от отношението на персонала, естеството и продължителността на общуване и 3 въпроса са идентификационни.

Одитиране (самоодитиране) на собственото работно време. За целта на проучването са подготвени специални дневници за 5-дневен одит на времето на РЗГ с

включване само на работни дни (без почивните) независимо от поредността им и с възможност за регистрация на извършените от тях дейности в свободен текст.

Експертна оценка. Оценени са проекти на класификации на дейностите на ГРЗГ и СРЗГ с цел включването им в нормативната база на професионалистите по здравни грижи след адекватно актуализиране и приемане от съответните институции. Използвана е карта за експертна оценка, съдържаща 8 критерия за оценка по тристепенна скала.

Документален метод. Направен е сравнителен анализ на 10 длъжностни характеристики на ръководители по здравни грижи. На тази база са изработени проектите на Класификации на дейностите на ръководителите по здравни грижи.

Резултати

По своята същност дисертационният труд представя резултати от огромно извършена работа от авторката. Резултатите са логически оформени и структурирани в глава III- „Резултати и обсъждане”. Практико-приложните аспекти на изследването са оформени в глава IV – Подходи за ефективно управление на времето с практико – приложен характер за професионалисти по здравни грижи.. Този подход доказва умението на Драганова на базата на успешно доказаните в теоретичен аспект резултати да предложи практически подходи за приложението им.

В глава III - Анализ на собствени проучвания

Определянето доколко добре включените в проучването лица управляват времето си, е осъществено според въпросник, разработен от Norville. Според резултатите повече от половината (67,5%) от анкетираните ръководители и 72,1% от редовите професионалисти по здравни грижи управляват ефективно своето време. От така представените данни, става ясно, че въпреки по-малкия относителен дял на ръководителите, които имат сериозни проблеми с управлението на времето, то относителния дял на редовия персонал, който добре управлява времето е по-висок. Ръководителите с умерени проблеми по отношение на управлението на времето са повече в сравнение с редовите професионалисти по здравни грижи. Проучени са и главните препятствия за ефективно управление на времето на анкетираните. Представените резултати доказват, че почти две трети от анкетираните имат усещането, че контролират своето време. По подходящ начин авторката е анализирала разпределението на отговорите спрямо стаж, продължителност на управленски опи, възраст и др. признаци, с което е създала възможност за прицисен анализ.

Важно за достоверността на изследването е проученото експертно мнение. Резултатите от експертната оценка показват, че над 80% от експертната група считат, че предложените класификации са изчерпателни, и могат да бъдат елемент от длъжностната характеристика. Всички експерти (100%) одобряват формулировката на дейностите в класификациите и техническото оформление. Според експертите класификациите са необходими за оптимизиране на качеството на здравните грижи и могат да служат като ефективен инструмент за диференцирано заплащане. Интересен е анализът на данни от проучено мнение на 280 пациенти, показващ наличието на съществено различие в отговорите на респондентите относно поредността на постъпването им в лечебното заведение и степента на оценка на общуването на СРЗГ. Според резултатите „отличен” и „ много добър“ като оценка дават най-много пациенти, които постъпват за първи път. При всяка следваща хоспитализация, относителният дял на лицата, оценили общуването на РЗГ с „много добър“ намалява

постепенно. Макар и незначително, оценката „задоволително“ се увеличава сред лицата, които потребяват здравните грижи за втори и пореден път.

В глава IV - Практико-приложни аспекти на изследването.

Изхождайки от същността на мрежовото планиране като количествен метод в управлението, авторката предлага прилагането му и в областта на здравните грижи, което има оригинален характер като приложен подход. Оценявайки и доказвайки важноста на ресурса време Драганова предлага **универсален алгоритъм за ефективно управление на времето на ръководителите по здравни грижи**. Умелото обединяване на стратегии, методи и средства в предложениия универсален алгоритъм по управление на времето създава възможност авторката да го разглежда като алтернатива за ръководителите по здравни грижи по отношение на управлението на ресурса време. Авторката чрез част от въпросите в анкетната карта проучва степента на съответствие между регламентиранияте в нормативните документи задължения и реално извършените дейности от изследваните лица. Половината от запитаните считат, че дейностите, които извършват съответстват напълно на длъжностната им характеристика. Голяма част от анкетираните 47,7% (186 лица) са категорични в отрицателния си отговор и 6,8% (26 лица) не могат да преценят степента на съответствие. Практически се доказва формалния характер на тези документи. Предложената от докторантката Класификация на дейностите за всяка длъжност в сферата на здравните грижи е възможност за актуализиране на длъжностните характеристики, за персонализиране на отговорностите и за бъдещо диференцирано заплащане на труда.

Изразен приложен характер има актуализирането на разработена и внедрена в обучението дисциплина „Управление на времето“ (в сила от учебната 2006-2007).

Оценка на приносите

Дисертационният труд представлява първо по рода си мащано целенасочено и задълбочено, комплексно проучване в България, засягащо важни за подобряване на качеството и ефективното управление на здравните грижи чрез ресурса време.

Резултатите от научното проучване, формулираните изводи и препоръки очертават приноси с теоретичен и приложно - практически характер.

Справката за приносите представена в дисертационния труд отразява сравнително обективно реалните достижения на автора. От представените от авторката приноси възприемам следните:

Приноси с теоретично-познавателен и методичен характер

- Проведено е първото по рода си комплексно изследване сред професионалисти по здравни грижи в лечебни заведения за болнична помощ, чрез прилагане на разнообразни методи, ориентирани към три аспекта на управлението на времето: отношението на изследваните лица към ресурса време; представяне на реална картина на извършваните от участниците в проучването дейности и мнението на потребителите на здравни грижи.
- Анализирани са основните проблеми на професионалистите по здравни грижи от болничните лечебни заведения, свързани с оползотворяване на работното време, в резултат на което са очертани недостиг на персонал и липса на диференциация на труда, като причини за неефективно управление на времето.

Приноси с приложен характер

- **Изработени са първите класификации на дейности на професионалисти по здравни грижи**, заемащи управленски длъжности в съответствие с Международната класификация на сестринската практика, които ще създадат възможност за остойностяване на всяка дейност, обективно регистриране на труда на професионалистите по здравни грижи и диференцирано заплащане.
- **Предложени са алгоритъм на поведение и математически мрежов модел за извършване на определена дейност**, създаващи възможност за правилна организация и изчислияване минималния разход на време за постигане на желан резултат, както и да се определи резерва от време.
- **Предложена и въведена програма на тематичен курс „Управление на времето”**, като форма на СДО.

Направени са предложения и препоръки към институции, с усилията на които проученият проблем следва да търси разумно решение: Министерство на здравеопазването, Българската асоциация на професионалистите по здравни грижи и към Медицинските университети и Колежи.

Технически дисертационният труд е оформен според изискванията и литературата е сравнително изчерпателна на фона на оскъдните източници по разгледания проблем. Авторката умело е приложила съвременен подход анализирайки информация и от интернет източници.

Авторефератът изчерпателно и съвсем правилно възпроизвежда най – съществените моменти от дисертационният труд и е представен в обем от 52 страници.

Авторката е представила общо 6 научни публикации и съобщения, свързани с дисертационния труд, едното от които е в чужбина. Всички те представят гл. асистент М. Драганова в професионалните среди с научните и постижения и са изпълнени критериите за ОНС „доктор”. Нямам критични бележки към работата, тъй като докторантката коригира направените от мен препоръки на нивото на вътрешната защита в направения от мен отзив.

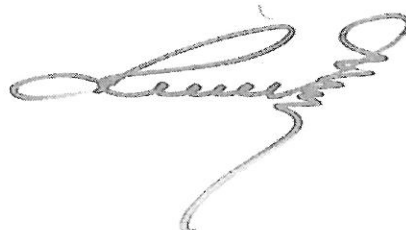
Гл. асистент **Макрета Тодорова Драганова**, покрива напълно приетите от МУ –Плевен изисквания за присъждане на образователна и научна степен „Доктор”, чрез разработения дисертационен труд, който е достатъчен по обем, може да се разглежда като актуална научна работа с важни теоретични и практически приноси.

Лични впечатления

Считам за необходимо да споделя личните си впечатления. Познавам Макрета Драганова повече от 10 години. Високо оценявам коректността и позитивизма, които тя притежава. Умението ѝ да работи в екип и да проявява добронамереност са дали основание тя да бъде избрана на национално ниво като председател на етичната комисия към БАПЗГ..Открита по характер с добри комуникативни умения, любознателна и последователна в действията си Макрета се утвърждава като уважаван лидер в сестринското съсловие и преподавател. Считам, че богатият учебно-преподавателски опит, активната обществена и организационна дейност на докторантката са дали възможност тя да оцени правилно съществуващата реалност и да предвиди някои необходими промени, отнасящи се до ефективно управление на времето от здравните професионалисти, с оглед постигане на високо качество на здравните грижи и удовлетвореност на пациентите.

В заключение: Въз основа на професионалното развитие, научните и учебно-преподавателски постижения и съобразявайки се с критериите на Закона за развитие на академични съста в Република България, Правилника към него и Правилника за развитие на академичния състав в МУ – Плевен Тракийски , давам положителния си вот и убедено предлагам на уважаемото Научно жури докторантката Макрета да придобие ОНС „Доктор” по научната специалност „Социална медицина и организация на здравеопазването и фармацията”.

02.11.2013

Изготвил рецензията,
Проф. Соня Тончева, дм